

Posudek na diplomovou práci Jarmily Jelínkové

Téma sebeobětování žen na příkladu divadelního scénáře Prolomit vlny

Diplomadka si vybrala literární dílo autora, jehož tvorba vede ke kontroverzním debatám a závěrům nejčastěji právě k tomu, jakým způsobem díla Larse von Triera využívají genderu a sexuality (převážně opět figurací sexuality ženské) pro vystavění etických konfliktů, které potom jeho díla zpracovávají. Jako zajímavý a osvěžující přínos do těchto debat může být pohled feministické teologie, o který se autorka ve svém diplomním projektu opírá.

Svou práci otevírá vzhledem do feministických teologických diskuzí. Ty diplomandka podle mého v zásadě laického názoru představuje dostatečně. Čtenářkám by pomohlo, kdyby autorka explicitněji vysvětlila termín „teologie osvobození“: k jakému osvobození se zde odkazuje? Jedná se o osvobození od „patriarchálních“ struktur církve a jí formalizované/institucionalizované spirituality? Či se jedná o „osvobození“ žen v rámci církve? Osvobození „ženství“ či „ženské spirituality“? Či osvobození „jádra“ evangelia a jeho sdělení? Vysvětlený pojem a představa „osvobození“ by pak také zasloužil kritickou debatu a hlavně vztahení k ostatním genderovaným termínům a konceptům genderu (ženské psaní, ženská sexualita apod.) a textu/textuality, se kterými se v práci pracuje. (Tj. Jedná se o osvobození nějaké nepopsatelné ženské kvality spirituality? Anebo spíše otevření prostoru pro vytvoření ne-androcentrické spirituality, která ale není nutně vztahená k před-kulturnímu ženství a tudíž vlastně nezáleží na genderu pohlaví nositelky). Dále bych v této části ocenila, kdyby autorka specifikovala jaké analytické—nikoliv tematické—inspirace si zde autorka z feministické teologie bere? Další inspiraci by diplomandka načerpala z větší recepce recentních zahraničních diskuzí (zde reprezentovány převážně díly Daly 1973 a Heyward 1999). Pro svou limitovanou znalost tohoto pole mohu odkázat pouze na práce Mieke Bal, která zpracovává téma násilí v rámci feministické teologie a to v rámci kritických a metodologických rámců kulturních studií a rozboru kulturních narativů a symboliky.

Dobře známé jsou mi naopak diskuze literární kritiky, i ty podle mne autorka představuje dostatečně a prokazuje také, že se v pro práci vybraných směrech orientuje. V samotné diskuzi literárního díla pak dokazuje, že s nimi i umí pracovat a že dokáže literární text nahlídnout skrze vybraná teoretická východiska. Kde jsem v teoretickém úvodu práce viděla největší nedostatek, který mi značně komplikoval orientaci v tom, o co se práce snaží, byla formulace otázek. Způsob formulace otázek (str. 8 a 9) je spíše obrysem témat, kterými se autorka hodlá zaobírat, než vysvětlením toho, jaké analytické vhledy si slibuje a proč se nastíněnými tématy zaobírá. Již zde na začátku se měla objevit ostražitost v nakládání s některými vybranými koncepty/termíny (svoboda volby, svobodné rozhodování Bess, „plnohodnotný život“). Také formulace jako „může ukájet své pudy“ (str. 9) jsou více než problematické. Již zde v úvodu se objevují „crip“ metafory a nekritické zacházení se stereotypy tělesné jinakosti, resp. „postižení“ („upoután na lůžko“, metafory šilenství, „pomatení smyslů“ apod. str. 9 a dále v textu, např. 59, 66). Zmiňuji to zde dvou důvodů, jedním z nich je potřeba přenášet kritickou sensitivitu, kterou jsme si vypěstovaly ve vztahu k genderu i do pohledu na jiné diferencní kategorie jako je rasa, etnicita, a již jmenované koncepty nezpůsobivosti či „postižení“. Za druhé, nereflexivní toho, jak se v analyzovaném díle projevují koncepty způsobivosti ovlivňuje samotné kladení otázek a interpretaci (viz níže).

Podobně i genderově kritickou reflexi je potřeba vztáhnout na genderovou binaritu. Opravdu feministická teologie nenašla způsob, jak překročit binaritu zrození: „stvořil je jako muže a ženu, jako muže a ženu je stvořil?“ Odkaz na nutnou kritiku ve vztahu k pociím „mimo“, či „za“ těmito póly (tedy pozici nejčastěji pojmenávanou jako trans_) je jenom tím nejzřetelnějším problémem. A

opět, podobnou diskuzi je potřeba vest ve vztahu ke konceptu “rehabilitace těla”.

K metodologickému vymezení práce:

Tato část je podle mého poněkud nepřehledná a to proto, že diplomandka jasně nerozlišuje mezi metodologickými perspektivami (feministická teologie, feministické literární vědy) a samotnými metodami analýzy (obsahová analýza, diskurzivní analýza, narativní analýza). Podle mého soudu je také proklamované metodologické rozkročení práce příliš a zbytečně široké. V samotné analýze potom není ani vysvětleno, které závěry jsou učiněny pomocí, které metody apod. Označení jednotlivých metod se mi jeví jako v zásadě arbitrární. A samotná analytická práce podle mého soudu není diskurzivní analýzou.

Dále, namísto obecných formulací jako “neméně důležitým teoretickým východiskem je pro mně...” bych uvítala jednoznačnější vyjádření toho, proč je ta, která teoretická úvaha či teoretický směr přínosem, a jaké otázky pomáhá otevírat. A opravdu je autorčinou snahou “objektivní čtení” (str. 16)? Zde se předpokládám jedná o stylistickou neobratnost, protože takové vyjádření jde zcela proti deklarovanému záměru práce.

Za formálně nepříliš vhodnou volbu považuji formát kapitoly 2, která představuje kromě informací o hře představuje jednotlivé pojmy. Domnívám se, že jejich úzus by měl vyplynout z uceleného textu teoretického úvodu, a nikoliv být představen v přehledu. V současné podobě jsou za sebou (podle jakého klíče?) řazeny tak různé termíny jako diskurz, mesianismus, aniž je vysvětleno proč právě tyto termíny, či jaký je vztah mezi nimi. Také s definicí jednotlivých hesel by bylo možno polemizovat (např. heteronormativita)

Naopak za velmi povedené pasáže teoretické části jsou pasáže shrnující pojetí ženského psaní (l'écriture féminine, zde se autorce vloudil překlep v názvu kapitoly).

K samotnému čtení divadelní hry a tedy “analytické části” bych měla mnohé výhrady k vlastní interpretaci, ale respektuji různost východisek svých a autorčiných. Přesto se domnívám, že by bylo potřeba vysvětlit a lépe vyložit volbu diskutovaných aspektů hry. Jednotlivé pod/kapitoly sice nabízejí dobře ohraničená témata, ale interpretaci by prospělo, kdyby autorka vysvětlila, jak se k nim dostala, a proč podle nich člení analýzu.

Ráda bych se ještě vrátila ke své předchozí kritické poznámce o nekritickém přebírání figur tělesné jinakosti/nezpůsobivosti. Jak bylo již řečeno, v práci se objevují četné ableistické předpoklady a nekritické zacházení s metaforami mentální či tělesné jinakosti. Autorka sice odkazuje na to, jakým způsobem jsou metafory a figury šílenství historicky a kulturně využíváno k disciplinaci údajných gednerových (a sexuálních) aberací, a na tuto dnes již klasickou feministickou kritiku odkazuje diplomandka ve vztahu k Bess, nicméně podobné koncepty normality a funkčnosti nekriticky přebírá při diskuzi Jana (“upoután na lůžko”, “neschopen sexuálního života”). Zvláště nekritické přebírání předpokladu o nezdatnosti k sexualitě u těla, které se vymyká heteronormativním a ableistním představám o tom, jak takový “normální” a “správný” sexuální kontakt vypadá, ovlivňuje naši interpretaci Janova chování a jeho požadavku na Bess, aby si hledala sexuální kontakty jinde. Zde analyzovaný literární text dokáže vystavět svůj centrální konflikt “sebeoběti” Bess pouze za použití intersekcí heteronormativních a ableistních předpokladů. Konflikt sebeoběti by se textu nepodařilo vystavět, kdyby nepracoval s velmi konkrétní a omezující představou sexuálního kontaktu (monogamní, manželský, uzavřený do privátního prostoru, vázaný na silné emoce, definovaného binaritou penetrativní/přijímající a hlavně pouze takového, kterého se účastní zdatná a “zdravá” těla). Zcela jiné interpretace by se autorce otevřely, kdyby se kriticky zaměřila právě na to, proč a hlavně jak nás text vede k tématu sebeoběti ženské hrdinky, kterou navíc opatřuje mesiánskými touhami a schopnostmi. Rezistentní čtení textu, ke kterému se autorka hlásí, by podle mého soudu zahrnovalo i zpochybnění právě již v textu načrtnutého “morálního” dilematu, které opět může být tímto

dilematem pouze tehdy když přijmeme ideologická východiska textu.
Opatrnější zacházení bych také doporučovala s tzv. humanistickou linií. Diplomandka v textu

pracuje s temínou jako “skutečně lidský”, podobně u citů a emocí (a jejich roli v sexuální intimitě) předpokládá univerzální existenci jakožto definici lidství. Zde respektují teoretické a filozofické proudy, které na těchto předpokladech staví, přestože s nimi osobně nesouhlasím, přesto se domnívám, že v diplomovém projektu je potřeba se k tomuto problému vyjádřit. Autorka zde tyto esencializující soudy o tom, co vytváří “skutečné lidství” kriticky nereflektuje a dovoluje jim tak zaujmout místo nezpochybnitelné (a ne- či před-kulturní) essence.

Inspiraci pro další rozvíjení autorčiny diskuze, a cestu od univerzalizujících potažmo esencializujících postojů bych potom viděla v kulturních studiích afektu (Affect Studies), či v těch jejich směrech, které se ptají po kulturních předpokladech a podmíněnosti, performativních účincích a politických efektech afektů, emocí a prožitků jako je “láska”, “nenávisť”, “stud” apod. I to by podle mého názoru mohlo posunout autorčinu debatu o víře, bolesti, lásce. Potom bychom se mohli spíše než na to, že Bess má “dětskou víru” zaměřit spíše na to, jaké performativní důsledky tato forma víry dostahuje, co pomocí této formy spirituality, kterou *koná/naplňuje v činech a hledání vztahu s metafyzickou instancí*, jaké činy jí to umožňuje, jaké postavení jí to dovoluje v rámci kongregace, ale také na to, jaké pozicionality pro ní skrze afekty literární text vytváří.

Ještě poznámka k “dětské víře”; metafora zde má odkazovat ke Kristovu diktu “buďte jako děti” a tedy na patriarchátem a patriarchální strukturou církve—budeme-li sledovat intece a terminologii autorčina argumentu – nepokřivenou formu víry a spirituality. Tento obraz může ale fungovat pouze jako otevřená metafora, v okamžiku, kdy se stane nemetaforickým obrazem “pravé”, “autentické” a “skutečné” formy víry, kterou Bess ztělesňuje, narážíme opět na hranice esencialistického myšlení.

Práce je stylisticky na velmi vysoké úrovni, dodržuje pravidla odkazování (až na online odkazy), a netrpí ani překlepy a jinými formálními nedostatky. Celkově je zřetelné, že autorka věnovala zpracování diplomové práce velké úsilí a osobní nasazení. Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a to s hodnocením velmi dobře.

Obhajoby se osobně bohužel nemohu zúčastnit a za to se na tomto místě diplomandce omlouvám.

V Praze, 19.10. 2011

Kateřina Kolářová